

Obsah:

Úvod	8
1 Teoretická část	9
1.1 Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání	10
1.2 Nové pojmy v základním vzdělávání	10
1.2.1 Klíčové kompetence	10
1.2.2 Vzdělávací oblasti	11
1.2.3 Průřezová témata	12
1.3 Výchova k občanství v rámci RVP	13
1.4 Pojem metoda, vyučovací metoda a její funkce	16
1.5 Členění vyučovacích metod	19
1.6 Charakteristika vybraných vyučovacích metod	21
1.6.1 Vysvětlování	21
1.6.2 Výklad	21
1.6.3 Metody práce s učebnicí a knihou	22
1.6.4 Metoda rozhovoru	22
1.6.5 Dialog	22
1.6.6 Diskuse	23
1.6.7 Brainstorming (burza nápadů)	23
1.6.8 Hra jako vyučovací metoda	23
1.7 Skupinová a kooperativní výuka	24
1.8 Školní hodnocení	26
1.9 Osobnost učitele a jeho kompetence	30
2 Praktická část	33
2.1 Vyučovací metody v praxi	34
2.1.1 Metodická příprava hodin na téma Povinnosti a práva ve škole i mimo ni ..	35
2.1.2 Metodická příprava na téma Systém našeho školství	41
2.1.3 Metodická příprava hodiny na téma Učební typy	44
2.1.4 Metodická příprava hodiny na téma Povolání	46
2.1.5 Metodická příprava hodiny – Celkové opakování učiva	48
2.2 Výsledky pedagogické praxe	51
2.2.1 Evaluace hodin na téma Povinnosti a práva ve škole i mimo ni	51
2.2.2 Evaluace hodin na téma Systém našeho školství	53
2.2.3 Evaluace hodiny na téma Učební typy	54
2.2.4 Evaluace hodiny na téma Povolání	55
2.2.5 Evaluace hodiny na téma - Celkové opakování učiva	56
2.3 Popis a vyhodnocení ankety	58
Závěr	63
Resumé	64
Resume	65
Seznam použité literatury	66
Přílohová část	68

Úvod

Z nespokojenosti některých rodičů, učitelů, pedagogů, politiků aj. došlo ke změnám ve výchovně vzdělávacím systému. Změny se týkaly především obsahu vzdělání a také struktury vzdělávacích systémů, aby v budoucnu žáci byli co nejlépe připraveni na další studium a dokázali uplatnit své znalosti v běžném životě. Proto Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy ČR zavádí tzv. Rámcové vzdělávací programy podle jednotlivých typů škol. Kvalifikovaní učitelé by měli u žáků prohlubovat klíčové kompetence, pracovat s průřezovými tématy a také používat rozmanité způsoby výuky.

Činnosti ve vyučovacím procesu sledují splnění určitého vzdělávacího cíle, který si stanoví vyučující. Aby byl naplněn vzdělávací cíl, je zapotřebí si stanovit, jaké vhodné vyučovací metody a organizační formy zvolit.

Diplomová práce je rozdělena na část teoretickou, praktickou a přílohovou. Teoretická část je vypracována na základě studia odborné literatury. Obecně pojednává o Rámcovém vzdělávacím programu pro základní vzdělávání, vysvětluje pojem vyučovací metoda, zabývá se klasifikací vyučovacích metod a stručným popisem některých vyučovacích metod. Není opomenuto ani hodnocení žáků a osobnost učitele.

Praktickou část tvoří metodické podklady založené na vyučovacích metodách, jež rozvíjejí aktivitu, samostatnost a tvořivost žáků. Záměrem je nastínit učitelům výchovy k občanství cestu, jak s těmito tématy pracovat, jak jimi přiblížit výuku a udělat ji pro žáky zajímavější a přínosnější. Praktická část je obohacena o výzkum, který se týkal skupinové práce žáků 6. ročníku.

Přílohová část je ukázkou prací žáků, které vypracovali v rámci hodin výchovy k občanství.

1 Teoretická část

1.1 Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání

Se změnou politického systému po roce 1989 nastaly nové požadavky společnosti na základní školství. Na jednotlivých typech škol jsou vymezeny obsahy a cíle vyučování pouze rámcově prostřednictvím standardů.

Šimoník charakterizuje Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání (dále jen RVP) jako „konkrétní základ pro pedagogickou činnost školy, neboť formuluje cíle vzdělávání, k jejichž naplnění pedagogická činnost směřuje, vymezuje závazný vzdělávací obsah a charakterizuje přístupy k tvorbě učebního plánu a školního vzdělávacího programu. Vymezuje požadavky na žáka a klíčové kompetence, které jsou základem pro stanovení evaluačních kritérií a nástrojů. Stanovuje, čemu se žáci učí a jaké jsou očekávané vzdělávací výsledky, jichž mají dosáhnout na konci základního vzdělávání.“¹

RVP vymezuje vše, co je společné a nezbytné v povinném základním vzdělávání žáků, přičemž stanovuje také podmínky pro vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami.

RVP je závazný pro všechny základní školy, které měly povinnost si vytvořit svůj školní vzdělávací program a od 1. 9. 2007 podle něj začít učit. Přesné vymezení vyučovacích metod RVP neuvádí, ale učitel by měl volit metodu tak, aby si žák utvářel, osvojil a rozvíjel klíčové kompetence.

1.2 Nové pojmy v základním vzdělávání

1.2.1 Klíčové kompetence

V každém předmětu se uplatňují klíčové kompetence. Jedná se o soubor předpokládaných vědomostí, dovedností, schopností, postojů a hodnot, které si žáci osvojí během vzdělávání. V RVP jsou vymezeny tyto kompetence: k učení, k řešení problémů, komunikativní, sociální a personální, občanské, pracovní.

Kompetence k učení vede žáka k tomu, aby dokázal vybírat a využívat vhodné způsoby a metody učení. Dále je nezbytné vyhledávání a třídění informací na základě jejich pochopení, aby se žák naučil pozorovat, experimentovat a pracovat s obecně užívanými termíny, znaky a symboly.

¹ Šimoník, O. *Úvod do školní didaktiky*. Brno: MSD, 2003. ISBN 80-86633-04-7, s. 166.

V rámci **kompetence k řešení problémů** by měl být žák schopen vnímat problémové situace ve škole, vyhledávat vhodné informace, objevovat různé varianty řešení a využívat získané vědomosti a dovednosti. Samostatné řešení problémů, vhodně zvolené způsoby a aplikace osvědčených postupů mu pomohou při řešení obdobných nebo nových problémových situací.

Kompetence komunikativní vede žáka k tomu, aby formuloval a vyjadřoval své myšlenky a názory v logickém sledu a účinně se zapojoval do diskuse. Žák obhájí svůj názor a vhodně argumentuje. Také využívá komunikační i informační prostředky a technologie pro komunikaci s okolním světem.

Díky **kompetenci sociální a personální** by měl být žák schopen spolupracovat ve skupině, podílet se společně s učiteli na vytváření týmové práce. Žák ovládá a řídí své jednání a chování takovým způsobem, aby dosáhl pocitu sebeuspokojení a sebeúcty.

Z hlediska **kompetence občanské** respektuje žák přesvědčení druhých, dokáže se vcítit do situací ostatních a uvědomuje si svá práva a povinnosti ve škole i mimo ni.

Kompetence pracovní vede žáka k bezpečnému a účinnému používání materiálů, nástrojů a vybavení.²

Kromě klíčových kompetencí obsahují rámcové vzdělávací programy rovněž tzv. očekávané výstupy, které specifikují, co se mají žáci naučit v dílčích oborech vzdělávání a jsou pro učitele závazné.

1.2.2 Vzdělávací oblasti

Vzdělávací obsah v rámcovém učebním plánu základního vzdělávání je rozdělen do tzv. vzdělávacích oblastí:

- Jazyk a jazyková komunikace (Český jazyk a literatura, Cizí jazyk),
- Matematika a její aplikace (Matematika a její aplikace),
- Informační a komunikační technologie (Informační a komunikační technologie),
- Člověk a jeho svět (Člověk a jeho svět),
- Člověk a společnost (Dějepis, Výchova k občanství),
- Člověk a příroda (Fyzika, Chemie, Přírodopis, Zeměpis),

² *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání*. Praha: VÚP, 2005. ISBN 80-86666-24-7.

- Umění a kultura (Hudební výchova, Výtvarná výchova),
- Člověk a zdraví (Výchova ke zdraví, Tělesná výchova),
- Člověk a svět práce (Člověk a svět práce).³

Škola na základě cílového zaměření vzdělávací oblasti stanovuje ve Školním vzdělávacím programu (dále jen ŠVP) výchovné a vzdělávací strategie vyučovacích předmětů, a tak dosahuje praktického propojení vzdělávacího obsahu s klíčovými kompetencemi.

Samotný vzdělávací obsah tvoří očekávané výstupy, které mají činnostní povahu a jsou prakticky zaměřené. Dále pak učivo, které je strukturováno do jednotlivých tematických okruhů a je chápáno jako prostředek k dosažení očekávaných výstupů.

1.2.3 Průřezová témata

Jedná se o rozšiřující prvek výchovy a vzdělávání mající především výchovný charakter. Průřezová témata tvoří povinnou součást základního vzdělávání. Jsou buď součástí jednotlivých předmětů, nebo samostatným předmětem. Také mohou být realizována formou projektů, seminářů apod. Každá škola musí do vzdělávání žáků zařadit všechna průřezová témata, ta však nemusí být zastoupena v každém ročníku. Ve svém ŠVP si škola průřezová témata obsahově upraví na základě specifických potřeb školy a rozpracuje rozsah a způsob realizace.

Cílem průřezových témat je osvojení důležitých poznatků, které žáci mohou uplatnit při různých situacích v praktickém životě. Témata vedou k poučení žáka a celkově rozvíjejí jeho přehled.

V základním vzdělávání jsou stanovena tato průřezová témata: Osobnostní a sociální výchova, Výchova demokratického občana, Výchova k myšlení v evropských a globálních souvislostech, Multikulturní výchova, Environmentální výchova a Mediální výchova.

Osobnostní a sociální výchova rozvíjí osobnost žáka, jeho individuální potřeby i zvláštnosti, jejím smyslem je pomáhat každému žákovi utvářet praktické životní dovednosti.

³ *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání.*

Výchova demokratického občana vybavuje žáka základní úrovni občanské gramotnosti, tj. způsobilostí orientovat se ve složitostech, problémech a konfliktech otevřené, demokratické a pluralitní společnosti.

Výchova k myšlení v evropských a globálních souvislostech podporuje globální myšlení a mezinárodní porozumění.

Multikulturní výchova umožňuje žákům seznamovat se s rozmanitostí různých kultur, jejich tradicemi a hodnotami, uvědomit si vlastní rozvoj společnosti a poznat význam odpovědnosti za jednání společnosti i každého jedince.

Environmentální výchova klade důraz především na poznávání životního prostředí, na uvědomování si nezbytnosti zachování podmínek života, na poznávání vztahu člověka a životního prostředí.

Mediální výchova vybavuje žáka základní úrovni mediální gramotnosti, tj. schopností analyzovat nabízená mediální sdělení, posoudit jejich věrohodnost a podpořit aktivní a nezávislé zapojení jednotlivce do mediální komunikace.⁴

Aby byla průřezová témata účinná, je zapotřebí jejich propojenosti se vzdělávacím obsahem konkrétních vyučovacích předmětů a dalšími činnostmi žáků ve škole i mimo školu.

Se zavedením RVP došlo ke změnám ve vyučovacím procesu.

Každá základní škola je povinna vytvořit v rámci státem stanovených pravidel svůj vlastní školní vzdělávací program. Dobré je, že může volit různé pedagogické postupy a vzdělávací obsah přizpůsobit potřebám a podmínkám dané školy.

1.3 Výchova k občanství v rámci RVP

Výchova k občanství se v RVP objevuje na několika úrovních:

1. prostupuje v obecných cílech, jejichž náplní je:
 - umožnit žákům osvojit si strategie učení a motivovat je pro celoživotní učení.
 - podněcovat žáky k tvořivému myšlení, logickému uvažování a k řešení problémů.
 - vést žáky k všestranné, účinné a otevřené komunikaci.

⁴ *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání.*

- rozvíjet u žáků schopnost spolupracovat a respektovat práci a úspěchy vlastní i druhých.
 - připravovat žáky k tomu, aby se projevovali jako svébytné, svobodné a zodpovědné osobnosti, uplatňovali svá práva a naplňovali své povinnosti.
 - vytvářet u žáků potřebu projevovat pozitivní city v chování, jednání a v prožívání životních situací; rozvíjet vnímavost a citlivé vztahy k lidem, prostředí i k přírodě.
 - učit žáky aktivně rozvíjet a chránit fyzické, duševní a sociální zdraví a být za ně odpovědný.
 - vést žáky k toleranci a ohleduplnosti k jiným lidem, jejich kulturám a duchovním hodnotám, učit je žít společně s ostatními lidmi.
 - pomáhat žákům poznávat a rozvíjet vlastní schopnosti v souladu s reálnými možnostmi a uplatňovat je spolu s osvojenými vědomostmi a dovednostmi při rozhodování o vlastní životní a profesní orientaci.
2. je jednou ze specifických klíčových kompetencí – kompetence občanské, v jejímž rámci žák:
- respektuje přesvědčení druhých lidí, váží si jejich vnitřních hodnot, je schopen vcítit se do situací ostatních lidí, odmítá útlak a hrubé zacházení, uvědomuje si povinnost postavit se proti fyzickému i psychickému násilí.
 - chápe základní principy, na nichž spočívají zákony a společenské normy, je si vědom svých práv a povinností ve škole i mimo školu.
 - rozhoduje se zodpovědně podle dané situace, poskytne dle svých možností účinnou pomoc a chová se zodpovědně v krizových situacích i v situacích ohrožujících život a zdraví člověka.
 - respektuje, chrání a ocení naše tradice a kulturní i historické dědictví, projevuje pozitivní postoj k uměleckým dílům, smysl pro kulturu a tvořivost, aktivně se zapojuje do kulturního dění a sportovních aktivit.
 - chápe základní ekologické souvislosti a environmentální problémy, respektuje požadavky na kvalitní životní prostředí, rozhoduje se v zájmu podpory a ochrany zdraví a trvale udržitelného rozvoje společnosti.

Zároveň ale Výchova k občanství přesahuje i do dalších klíčových kompetencí, především do kompetence sociální a personální, pracovní a nelze vyloučit ani zbývající, komunikativní kompetence a kompetence k učení a k řešení problémů.

3. je významnou součástí oblasti Člověk a jeho svět, jejíž obsahem jsou témata:

- Místo, kde žijeme
- Lidé kolem nás
- Lidé a čas
- Rozmanitost přírody
- Člověk a jeho zdraví

4. představuje se jako samostatné průřezové téma:

- Výchova demokratického občana

Tematické okruhy průřezového tématu jsou zaměřeny na utváření a rozvíjení demokratických vědomostí, dovedností a postojů potřebných pro aktivní účast žáků v životě demokratické společnosti. Při jejich realizaci je užitečné vycházet z reálných životních situací a doporučené obsahy tematických okruhů co nejvíce vztahovat k životní zkušenosti žáků.

Tematické okruhy jsou následující:

Občanská společnost a škola - škola jako model otevřeného partnerství a demokratického společenství, demokratická atmosféra a demokratické vztahy ve škole; způsoby uplatňování demokratických principů a hodnot v každodenním životě školy (význam aktivního zapojení žáků do žákovské samosprávy - žákovských rad či parlamentů); formy participace žáků na životě místní komunity; spolupráce školy se správními orgány a institucemi v obci.

Občan, občanská společnost a stát - občan jako odpovědný člen společnosti (jeho práva a povinnosti, schopnost je aktivně uplatňovat, přijímat odpovědnost za své postoje a činy, angažovat se a být zainteresovaný na zájmu celku); Listina základních práv a svobod, práva a povinnosti občana; úloha občana v demokratické společnosti; základní principy a hodnoty demokratického politického systému (právo, spravedlnost,

diferenciace, různorodost); principy soužití s minoritami (vztah k jinému, respekt k identitám, vzájemná komunikace a spolupráce, příčiny nedorozumění a zdroje konfliktů).

Formy participace občanů v politickém životě - volební systémy a demokratické volby a politika (parlamentní, krajské a komunální volby); obec jako základní jednotka samosprávy státu; společenské organizace a hnutí.

Principy demokracie jako formy vlády a způsobu rozhodování - demokracie jako protiváha diktatury a anarchie; principy demokracie; základní kategorie fungování demokracie (spravedlnost, řád, norma, zákon, právo, morálka); význam Ústavy jako základního zákona země; demokratické způsoby řešení konfliktů a problémů v osobním životě i ve společnosti.⁵

1.4 Pojem metoda, vyučovací metoda a její funkce

Co je to metoda? Co je to vyučovací metoda? Methodos je slovo řeckého původu a v překladu znamená cestu, postup. Přesněji postup, pomocí kterého dosáhneme vytyčeného cíle.

Přesná definice pojmu vyučovací metoda není ovšem stanovena, nejobecněji bývá charakterizována jako způsob, který vede k dosažení výukových cílů. Řada českých a zahraničních pedagogů definuje výukovou metodu odlišně, přesto jsou patrné určité podobnosti a souvislosti, ze kterých autoři vycházejí. Příkladem je srovnání definic pojmu výuková metoda od několika pedagogů:

J. A. Komenský už v 19. století charakterizoval metodu „jako druh a způsob činnosti učitele a žáka.“⁶

G. A. Linder definuje metodu „jako cestu, po níž učitel jde se žákem, aby dosáhl vyučovacího cíle.“⁷

Americký pedagog a psycholog E. L. Thorndike „rozumí vyučovací metodou způsob, jak učitel dává působit vyučovacím prostředkům a silám na povahu člověk tak, aby dosáhl žádoucího výsledku.“⁸

⁵ *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání.*

⁶ Mojžíšek, L. *Vyučovací metody.* Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1975, s. 9.

⁷ Tamtéž, s. 9.

⁸ Tamtéž, s. 10.

„Podle O. Pavlíka je metoda způsob, kterým učitel učí v jednotlivých vyučovacích hodinách. Upozorňuje, že přeceňování vyučovací metody je právě tak škodlivé jako její nedocení. Metodické bohatství spočívá v tom, jak si učitel osvojí větší množství vyučovacích způsobů, kterých užívá podle situace, popřípadě tvoří další, nové.“⁹

„V didaktice pod pojmem vyučovací metoda chápeme způsoby záměrného uspořádání činností učitele i žáků, která směřují ke stanoveným cílům.“¹⁰

„Výukovou metodu lze vymezit jako uspořádaný systém vyučovacích činností učitele a učebních aktivit žáka směřujících k dosažení daných výchovně-vzdělávacích cílů.“¹¹

V odborné literatuře se můžeme setkat s různou terminologií – používá se termín vyučovací metoda, výuková metoda, metoda výuky, metoda vyučování. Dále bude v práci používán pojem vyučovací metoda.

Vyučovací metody společně s obsahem učiva a organizačními formami zajišťují realizační stránku výchovně vzdělávacího procesu. Metodu či kombinaci metod využívá učitel k tomu, aby byl uskutečněn plánovaný cíl vyučovací hodiny. Vyučovací metody plní zejména funkci aktivizační (motivace žáků) a komunikační (interakce mezi žákem a učitelem).

Bez vhodně zvolených metod nelze splnit cíle výuky, proto je vyučovacím metodám věnována velká pozornost. Při jejich používání dochází ke změně postavení učitele a žáka. Učitel obecně bývá subjektem výuky (aktivní jedinec) a žák objektem výuky (pasivní jedinec). To se ale ve vyučovacím procesu může měnit. Obzvláště když se žák stává aktivním činitelem procesu a dochází tak k cílevědomé spolupráci mezi učitelem a žákem.

Při učení dovednostem má učitel na výběr z řady výukových metod.

„Patří k nim např. metoda vysvětlování, předvádění a pozorování, práce s obrazem, instruktáž, napodobování, experimentování a skupina aktivizujících a komplexních metod.“¹²

⁹ Mojžíšek, L. *Vyučovací metody*, s. 11.

¹⁰ Skalková, J. *Obecná didaktika*. Praha: ISV 1999. ISBN 80-85866-33-1, s. 166.

¹¹ Maňák, J., Švec, V. *Výukové metody*. Brno: Paido, 2003. ISBN 80-7315-039-5, s. 23.

¹² Tamtéž, s. 96.

Metody jsou voleny podle specifických znaků vyučovacího předmětu, určitých didaktických úloh, znalostí žáků, konkrétních situací, které má učitel k dispozici a též jeho zkušeností.

Podle A. Vališové a H. Kasíkové (2007) jsou učitelé při výběru vyučovací metody ovlivňováni faktory jako například:

- druhem a stupněm školy,
- zákonitostmi výchovně vzdělávacího procesu a vyučovacími zásadami,
- charakterem vědního oboru či učebního předmětu,
- organizačními formami (prostředí, počet vyučovaných žáků apod.),
- zasazením konkrétní metody do celého systému ostatních vyučovacích metod,
- učebními možnostmi žáků a jejich osobnostními předpoklady,
- zvláštnostmi vnějších podmínek vyučování,
- osobností učitele (teoretické a praktické přípravy, vlastní zkušenosti z oboru).¹³

Správný výběr vyučovací metody má pro efektivitu vyučovacího procesu velký význam. Každá zvolená vyučovací metoda má své výhody a nevýhody. Nelze však říci, že existuje „jediná správná“ metoda.

Hlavní funkce vyučovací metody spočívá ve zprostředkování vědomostí a dovedností žákům. Nezanedbatelné jsou ovšem ostatní funkce, mezi něž patří:

funkce aktivizační – žáci se učí se ovládat různé postupy, úkony, operace, a také si osvojují techniky práce a myšlení

funkce komunikační – jedná se o efektivní a smysluplnou pedagogickou interakci.

¹³ Vališová, A., Kasíková, H. a kol. *Pedagogika pro učitele*. Praha: Grada, 2007. ISBN 978-80-247-1734-0.

1.5 Členění vyučovacích metod

Neexistuje pouze jedno kritérium pro členění vyučovacích metod. Každý pedagog pojímá vyučovací metodu po svém, a tudíž se není čemu divit, že různí autoři používají pro klasifikaci vyučovacích metod různá kritéria:

fáze výukového procesu – motivační, expoziční, fixační, diagnostické, aplikační (L. Mojžíšek),

stupně aktivity a heurističnosti – informačně receptivní, reproduktivní, problémového výkladu, heuristické, výzkumné (I. J. Lerner),

aspekty – didaktický, psychologický, logický, procesuální, aplikační (A.Vališová) aj.

Podrobně uvádím klasifikaci vyučovacích metod podle J. Maňáka (2003).

Klasické výukové metody:

Metody slovní

Vyprávění

Vysvětlování

Přednáška

Práce s textem

Rozhovor

Metody názorně-demonstrační

Předvádění a pozorování

Práce s obrazem

Instruktaž

Metody dovednostně-praktické

Napodobování

Manipulování, laborování a experimentování

Vytváření dovedností

Produkční metody

Aktivizující metody

Metody diskusní

Metody heuristické, řešení problémů

Metody situační

Metody inscenační

Didaktické hry

Komplexní výukové metody:

Frontální výuka

Skupinová a kooperativní výuka

Partnerská výuka

Individuální a individualizovaná výuka, samostatné práce žáků

Kritické myšlení

Brainstorming

Projektová výuka

Výuka dramatem

Otevřené učení

Učení v životních situacích

Televizní výuka

Výuka podporovaná počítačem

Sugestopedie a superlearning

Hypnopedie¹⁴

Přehled vyučovacích metod má pro učitele velký význam. Pedagogové mohou metody různě kombinovat, obměňovat, což vede k inovaci dosud užívaných postupů i k tvůrčímu experimentování.

¹⁴ Maňák, J., Švec, V. *Výukové metody*.

1.6 Charakteristika vybraných vyučovacích metod

1.6.1 Vysvětlování

„Důležitým charakteristickým rysem vysvětlování je logika výkladu. Učitelův výklad je vzorem logického myšlení pro žáky. Tím jim pomáhá vytvořit si uspořádanou soustavu vědomostí a rozvíjet vlastní logické myšlení.“¹⁵

Vysvětlování učiva patří k základním kompetencím učitele. Od učitele je očekáván postupný, ucelený a výstižný výklad, zaměřený na objasňování nových pojmů a to zpravidla na konkrétních příkladech. Počítá se s aktivní účastí žáků a učitel si ověřuje, jestli vysvětlované látce rozumí.

„Podle G. Pettyho spočívá umění dobře vysvětlovat žákům učivo v dodržení dvou základních principů:

(1) Vysvětlení musí být srozumitelné (pokud navazuje na dosavadní znalosti žáků, vychází z konkrétního příkladu, je spojeno s kladením otázek žákům a učitel využije dostupný materiál).

(2) Učební látka musí být reprezentována tak, aby byla snadno zapamatovatelná.“¹⁶

L. Mojžíšek ve své publikaci zdůraznil, že „při vysvětlování nového učiva se víc než kdekoliv jinde projevuje učitelovo mistrovství.“¹⁷

Učitel, který špatně vysvětluje, nemůže být úspěšný při rozvíjení vědomostí a dovedností žáků.

1.6.2 Výklad

Výklad je jednou z nejpropracovanějších a nejpoužívanějších vyučovacích metod, jejíž podstatou je učitelův slovní projev směřující k vysvětlení nového učiva. Ve škole mívá výklad různé formy (vysvětlování, vyprávění, popis, přednáška), které vedou žáky k pozornému vnímání, promýšlení, zapamatování a aktivní spolupráci.

„Při výkladu se od žáků vyžaduje, aby pozorně poslouchali, co učitel říká. Někdy si též musejí dělat poznámky a sledovat myšlenkový postup, se kterým je učitel předem seznámí.“¹⁸

¹⁵ Skalková, J. *Obecná didaktika*, s. 173.

¹⁶ Kalhous, Z., Obst, O. *Školní didaktika*. Praha: Portál, 2002. ISBN 80-7178-253-X, s. 120.

¹⁷ Mojžíšek, L. *Vyučovací metody*, s. 69.

Délka výkladu by měla být přiměřená především věku žáků a také náročnosti učiva. Výhodou výkladu je, že může žáky rychle nadchnout a seznámit je tak s novou látkou. Co se týče nevýhod, není dobré, že učitel postupuje se všemi žáky stejným tempem, díky tomu nemusí docházet ke zpětné vazbě a celkový výklad může být nudný.

1.6.3 Metody práce s učebnicí a knihou

„Práci s učebnicí a knihou lze zařadit mezi metody, kdy zdrojem poznání je především slovo. Představuje jednu z nejdůležitějších metod jak získávání nových poznatků, tak jejich upevňování.“¹⁹

Žák zpracovává textové informace, rozšiřuje, prohlubuje, fixuje a osvojuje nové poznatky. Žák textu musí porozumět a nalézt v něm klíčové pojmy a poznatky.

1.6.4 Metoda rozhovoru

Jednou z nejstarších didaktických metod je metoda rozhovoru, kterou lze uplatnit ve všech fázích vyučovacího procesu.

„Spočívá v tom, že formou otázek a odpovědí osvětluje určitý jev, problém a vede žáky k novým poznatkům.“²⁰

Tato metoda klade na učitele velké nároky. Otázky pedagoga by měly být formulovány jednoznačně, stručně, ale přitom musí být dostatečně výstižné. Učitel by měl postupovat od jednoduchých otázek k otázkám složitějším, které vedou žáky k samostatnému myšlení, k řešení problému a k vlastním závěrům.

1.6.5 Dialog

Tato metoda je považována za rozvinutější formu rozhovoru, kde dochází ke komunikaci učitele a žáků navzájem. Žáci jsou vedeni k samostatnému uvažování, procvičují si používání pojmů a získávají potřebné dovednosti. Dialog žáci většinou považují za zábavnou činnost, a je-li správný, získávají pocit úspěšnosti a sebedůvěru. Když se učiteli podaří vytvořit vhodné podmínky pro dialog, je tato metoda velmi aktivizující.

¹⁸ Cangelosi, J. S. Strategie řízení třídy. Praha: Portál, 1994. ISBN 80-7178-014-6, s. 148.

¹⁹ Skalková, J. *Obecná didaktika*, s. 177.

²⁰ Tamtéž, s. 174.

1.6.6 Diskuse

„Diskuse je vzájemným rozhovorem mezi všemi členy skupiny, v němž jde o vyjasnění stanovené problematiky.“²¹

Jedná se o velmi důležitou metodu, pomocí které dochází k aktivnímu zapojení žáků, jež si s učitelem vyměňují názory na dané téma. Společně poté nacházejí řešení problému. Diskusi lze zahájit vtípnou otázkou, krátkou přednáškou nebo seznámením s kladným a záporným postojem k dané problematice, ovšem tak, aby každý porozuměl tématu diskuse a pochopil její cíl. Poté by měli mít žáci čas si dané téma promyslet.

Učitelova úloha spočívá v citlivém řízení diskuse a ve snaze zapojit většinu žáků. Každá diskuse by měla být ukončena shrnutím, jež vede k ucelení myšlenek a zápisem hlavních bodů.

Tato metoda je vhodná pro vyšší ročníky základních škol, pro střední školy či výuku dospělých.

1.6.7 Brainstorming (burza nápadů)

Jedná se o metodu, která podněcuje žáky k tvůrčímu myšlení a která vede k velkému množství tvořivých nápadů. Průkopníkem této metody je A. Sborn, který roku 1953 uvedl její základní principy. Jednalo se o techniku tvořivé pracovní rady, která hledala řešení problémů. Je zapotřebí, aby byly přijímány všechny návrhy řešení, které se nejdříve nehodnotí ani nekritizují. V určené době se nashromáždí co největší množství návrhů, které se sepisují. Dá se říci, že se bere zřetel na kvantitu než na kvalitu. Vyhodnocením nápadů a výběrem těch nejvhodnějších je brainstorming ukončen.

Brainstorming je vhodné zařadit do vyučovacího procesu pro žáky vyšších ročníků základních škol a středních škol.

1.6.8 Hra jako vyučovací metoda

„Hra je jedna ze základních forem činnosti (vedle práce a učení), pro niž je charakteristické, že je to svobodně volená aktivita, která nesleduje žádný zvláštní účel, ale cíl a hodnotu má sama v sobě.“²²

²¹ Skalková, J. *Obecná didaktika*, s. 176.

²² Maňák, J., Švec, V. *Výukové metody*, s. 126.

Dříve než bude hra začleněna do výuky je třeba zvážit časový limit hry, místo, pomůcky a stanovit její pravidla a následně její hodnocení. Hra s určitým cílem podporuje výuku. Žáci nepřemýšlí nad tím, že společně se zábavou probíhá nenásilné učení.

Hra jako vyučovací metoda je velmi vhodná pro žáky nejnižších ročníků základních škol, kde by se měla hojně uplatňovat. Napomáhá totiž k osvojování nových vědomostí, rozvíjí sociální chování, komunikaci, spolupráci a sebekontrolu.

Samozřejmě že každá z těchto metod má své výhody a nevýhody. Vyučující musí zvážit, kterou použije a ve které části hodiny. Hlavním cílem je motivovat žáky k práci a předat co nejlépe a nejvhodnějším způsobem nové informace.

1.7 Skupinová a kooperativní výuka

„Skupinovým vyučováním chápeme takovou organizační formu, při níž se v rámci třídy vytvářejí malé skupiny žáků, které spolupracují při řešení zadaného úkolu.“²³

Skupinová výuka vyžaduje důkladnou přípravu učitele. Již na počátku se může učitel potýkat s problémem rozdělení žáků do skupin. Pedagog může například respektovat přání žáků (preferenci sociálních vazeb) či žáky rozdělit náhodným výběrem, kdy například učitel přidělí každému žákovi číslo skupiny: první, druhá, třetí; první druhá, třetí....

Další rozdělení uvádí Petty (1996) a to podle intelektových schopností žáků na žáky rychlé, průměrné, pomalejší žáky, nebo vytvoří skupinu žáků s určitou slabostí, čímž zabrání jejich pasivitě.

Ve skupinové výuce je učitelova řídicí činnost na ústupu a do popředí se dostává spolupráce žáků. Úloha pedagoga spočívá v motivaci žáků, zasahování dle potřeby do práce žáků, či pokud prvotní výsledky nevedou k řešení a řízení diskuse ve třídě. Práce ve skupinách rozvíjí u žáků schopnosti a dovednosti sociální komunikace.

Mezi klady skupinové práce můžeme podle Kasíkové (1997) zařadit zvýšenou aktivitu žáků při učení, zapojení většího počtu žáků do práce ve skupině, přirozenější vyjadřování žáků, zvýšení jejich sebevědomí, větší zájem o úkoly, žákovo přebírání odpovědnosti za učení včetně chyb, učení se organizaci práce a další. Naopak k

²³ Skalková, J. *Obecná didaktika*, s. 208.

záporům skupinové práce Kasíková řadí především to, že žáci ve skupině nepracují rovnoměrně (jsou tu tahouni a ti, kteří se vezou), někdy jsou skupiny příliš hlučné, žáci se překřikují a často také učitelé z praxe uvádějí jako úskalí skupinové práce náročnost na její přípravu.

Kooperativní výuka využívá skupinové formy práce, ve které je učení a řešení úkolu založeno na skutečné spolupráci jednotlivých členů skupiny.

„Kooperativní pojetí vyučování je založeno na principu spolupráce při dosahování cílů. Výsledky jedince jsou podporovány činností celé skupiny a celá skupina má prospěch z činnosti jednotlivce.“²⁴

„Kooperativní učení funguje tehdy, je-li založeno na dodržení pěti základních elementů. Soulad těchto elementů zajišťuje žádoucí pokrok v učení.“²⁵

Mezi pět základních elementů (znaků) kooperativního učení Kasíková (2005) řadí:

- pozitivní vzájemnou závislost
- interakci tváří v tvář
- individuální odpovědnost
- dovednost pro práci v malé skupině
- reflexi skupinové činnosti.

Lze říci, že skupinová a kooperativní výuka plní úkoly vzdělávání, které jsou zakotveny v Rámcovém vzdělávacím programu pro základní vzdělávání. Jedná se ovšem o prostředek výuky, nikoli její cíl.

²⁴ Skalková, J. *Obecná didaktika*, s. 211.

²⁵ Kasíková, H. *Učíme (se) spolupráci spoluprací*. Kladno: Aisis, 2005. ISBN80-239-4668-4, s. 30.

1.8 Školní hodnocení

Hodnocení žáků na základní škole je neustále aktuální otázkou výchovně-vzdělávacího procesu.

Autoři Kolář a Šikulová (2005) hovoří o „hodnocení ve vyučování jako o nezbytné součásti vyučovacího procesu, bez něhož ztrácí vyučování podstatnou stránku.“²⁶

Jak uvádí autorky Vališová a Kasíková (2007) „hodnocení poskytuje žákovi důležité informace o vlastním postupu v učení.“²⁷

Základním předpokladem správného hodnocení je poznat žáka, jeho jednotlivé stránky, vlastnosti, nadání, schopnosti, zájmy, postoje atd.. Poznat žakovu osobnost je pro učitele nevyhnutelné, neboť je podmínkou individuálního přístupu k žákovi. Čím lépe dokáže vyučující žáka poznat, tím lépe ho může hodnotit a posuzovat. Žákova osobnost se v průběhu výchovně-vzdělávacího procesu mění, proto by se učitel měl vyhnout tzv. „škatulkování“ a považovat jednoho žáka za vynikajícího a druhého zatracovat.

Kromě toho, že školní hodnocení informuje o výuce, je nezbytnou součástí výuky. Má značný vliv na to, do jaké míry bude výuka žákovi ku prospěchu a do jaké míry bude pro něj, ale i pro učitele příjemná. Aby výuka byla pro žáka příjemná, musí školní hodnocení přispívat k vhodnému pracovnímu klimatu třídy a školy, v nichž děti školou povinné tráví velkou část svého času. Znamená to, že kvalita školního hodnocení spolurozhoduje o celkové kvalitě školní práce.

Hodnocení má být nejen zpětnou vazbou o prospěchu žáků, ale poskytuje podrobné zpětnovazební informace k tomu, aby mohli žáci odstranit nedostatky a zlepšit svou práci. Napomáhá vývoji sebehodnocení, upevňování sebevědomí a pocitů sebejistoty. Motivuje žáky a umožňuje jim posoudit připravenost pro další učení.

„Učitel by měl mít na paměti i možná úskalí a pochybení při hodnocení žáků. Hodnocení ústí často v představy žáků o jejich šancích dosáhnout úspěchu. U mnoha

²⁶ Kolář, Z., Šikulová, R. *Hodnocení žáků*. Praha: Grada, 2005. ISBN 80-247-0885-X.

²⁷ Vališová, A., Kasíková, H. a kol. *Pedagogika pro učitele*.

z nich to vyvolává tísnivý pocit přibouchávajících se dveří na cestě za tím, čeho by toužili dosáhnout, a propadají rezignaci.“²⁸

Prostřednictvím hodnocení žáka v podstatě hodnotí učitel sám sebe. Hodnotí kvalitu své pedagogické práce.

Existují různé typy hodnocení, které si vyučující vybírá záměrně a promyšleně ve vztahu k cíli výuky, k předmětu hodnocení, k pedagogické situaci, ve které hodnocení probíhá, ve vztahu ke konkrétnímu žákovi, ve vztahu k předpokládaným důsledkům hodnocení apod.

Formativní hodnocení, jež žákům poskytuje zpětnou vazbu, se zaměřuje na odhalování chyb a nabízí radu, vedení a poučení směřující k zlepšení budoucích výkonů.

Finální hodnocení vymezuje úroveň dosažených znalostí v určitém časovém okamžiku, většinou na konci určitého období vyučování.

Normativním hodnocením je chápáno hodnocení výkonu jednoho žáka ve vztahu k výkonům ostatních žáků.

Kriteriální hodnocení vymezuje hodnocení jednotlivých výkonů odpovídajících tomu, zda bylo konkrétní kritérium výkonu splněno.

Diagnostické hodnocení se zaměřuje na odhalení učebních obtíží a problémů žáků.

Neformální hodnocení je hodnocení pomocí pozorování výkonů, které žáci provádějí jako součást běžných činností ve třídě.

Formální hodnocení je hodnocení, které následuje po předchozím upozornění žáků. Žák má možnost si učivo zopakovat a na hodnocení se tak připravit.

Průběžné hodnocení je dílčím zhodnocením úrovně prospěchu žáka, které učitel získal v průběhu delšího časového období.

Závěrečné hodnocení je konečné zhodnocení stupně prospěchu žáka, prováděné na konci každého pololetí školního roku.

Při hodnocení ve škole má také velký význam pozitivní a negativní hodnocení. Prostřednictvím pozitivního hodnocení učitel chválí žáka za jeho chování či výkon. Žák

²⁸ Helus, Z. *Sociální psychologie pro pedagogy*. Praha: Grada, 2007. ISBN 978-80-247-1168-3, s. 221.

získává dobrou známku za dobrý výkon. Takovéto ocenění je spojeno s žakovým prožitkem úspěchu, s pocitem uspokojení. Pozitivním oceněním nemusí být jen jednička. Může to být jakákoli známka, která je lepší než ta předchozí.

„Dítě potřebuje pozitivní hodnocení k budování sebedůvěry a sebeúcty stejně tak, jako je dospělý člověk potřebuje k jejich rozvoji a posilování. Mělo by být zcela konkrétní, nejlépe je vyjádříme popisnou formou bez užívání subjektivních formulací.“²⁹

Negativním hodnocením je poukazováno na žakovy chyby. Učitel odmítá žakovův výkon a někdy bohužel reaguje i posměchem. Takové hodnocení vyvolává u žáků stres a obavy z následků. Může vést např. ke vzdoru, odporu k učiteli či pocitu méněcennosti.

„Negativní hodnocení naší osoby je vždy ohrožující, vyvolává touhu bránit se nebo útočit, vrátit to. Pocit ohrožení blokuje naši schopnost zaměřit se na řešení problému, na žádoucí chování. Neobsahuje jedinou informaci o tom, v čem konkrétně jsme udělali chybu, a už vůbec ne informace, jak to udělat příště lépe.“³⁰

Dalším způsobem, jak lze hodnotit žáka, je hodnocení slovní. Jedná se o konkrétní slovní vyjádření dosažené úrovně žáka ve vztahu k cíli vyučování a k žakovým možnostem. Slovní hodnocení neobsahuje jen informaci o dosažených výsledcích učení, ale zahrnuje též postoje žáků, jejich úsilí a snahu. Předává žákům a rodičům informace a náměty k tomu, na co se zaměřit v další práci, popřípadě jakým způsobem. Negativní hodnocení bývá spojeno s povzbuzením, upozorněním na klady, kterých již žák dosáhl. Svým způsobem slouží k podpoře všech dětí jak průměrných, tak vynikajících, opožděných ve vývoji, dětí navenek aktivních či introvertních aj.

Hodnotit žáky není vůbec nic lehkého. Klasifikační stupeň učitelů se může značně lišit. Například jednička u jednoho učitele by už byla druhým stupněm u učitele jiného.

RVP zavedly nové možnosti klasifikace, vedle hodnocení známkou – klasifikací - lze využít hodnocení slovní. Způsoby hodnocení si škola určuje podle vlastních podmínek a záměrů popsaných ve vzdělávacích strategiích školy.

²⁹ Krejčová, V. Kargerová, J. *Začít spolu*. Praha: Portál, 2003. ISBN 7178-695-0, s. 113.

³⁰ Kopřiva, P. a kol. *Respektovat a být respektován*. Kroměříž: Spirála, 2005. ISBN 80-901873-6-6, s. 47.

Přestože je slovní hodnocení pro učitele náročnější, je jistě efektivnější a přínosnější. Také by se jistě zamezilo v mnoha případech nepřiměřenému soupeření, které vede až k psychické či fyzické šikaně.

1.9 Osobnost učitele a jeho kompetence

„Jak již víme, změna ve společnosti přináší nové požadavky na vzdělávání a nové nároky na profesi učitele.“³¹

Učitel musí splňovat takové nároky, aby byl úspěšný při vykonávání svého povolání. Patří sem zejména odborná příprava učitele, kterou si budoucí učitel osvojí při studiu na pedagogické fakultě.

Jak uvádí Kyriacou (1996), je nesporné, že efektivnost práce je do značné míry závislá na kvalitě učitelových dovedností. Na základě tohoto dospěl k několika skupinám klíčových dovedností učitele. Dovednosti (kompetence) učitele jsou rozpracovány níže.³²

Pro učitele je škola pracovním prostředím, kde dochází ke komunikaci a interakci se žáky, kolegy a s rodiči žáků. Svým působením ve třídě vytváří specifické psychosociální a komunikační klima.

Učitel nemá žákům předkládat hotová fakta, ale má za úkol pomáhat při hledání a poznávání nových informací. Má poskytovat žákům jistotu a bezpečí a vzbuzovat přirozenou autoritu.

Capponi (2004) poukazuje na to, že vztah učitele a žáka je v mnoha aspektech podobný vztahu mezi dětmi a rodiči. Ovšem učitel má větší možnosti v prosazování požadavku než rodiče, neboť jeho pomocníkem je školní řád a ten je víc než nepsaná rodinná pravidla.³³

Na základních školách žáci preferují učitele, který je přátelský. Má být žakovým rádcem, vychovatelem, vzorem a měl by brát své povolání jako poslání.

Co jsou to vlastně učitelské kompetence? Existuje řada definic kompetencí učitele. Obecně lze říci, že kompetence jsou chápány jako soubor odborných a osobnostních předpokladů pro výkon učitelské profese, které by měli učitelé získat studiem, ale pak je dále rozvíjet v průběhu výkonu učitelské profese.

Jedná se o plánování, přípravu a realizaci vyučovací hodiny, řízení vyučovací hodiny, klima třídy, kázeň, hodnocení prospěchu žáků, reflexi a sebehodnocení vlastní

³¹ Vašutová, J. *Být učitelem*. Praha: Univerzita Karlova, 2007. ISBN 978-80-7290-325-2, s. 21.

³² Kyriacou, Ch. *Klíčové dovednosti učitele*. Praha: Portál, 1996. ISBN 80-7178-965-8.

³³ Capponi, V., Novák, T. *Asertivně do života*. Praha: Grada, 2004. ISBN 80-7169-082-1.

práce. Je důležité si uvědomit, že tyto dovednosti (kompetence) spolu souvisejí, navzájem se ovlivňují a přispívají k úspěšnému vyučování.

Kompetence plánování a přípravy

Plán vyučovací hodiny musí mít jasné a vhodné záměry a cíle. Obsah, metody a struktura, které učitel zvolí, mají odpovídat tomu, co se žáci mají naučit. Učební hodina má být naplánována tak, aby navazovala na předešlou výuku a umožňovala návaznost na příští výuku. Každou hodinu by si měl učitel uspořádat tak, aby vyučování žáky zaujalo a podařilo se mu udržet pozornost všech žáků a navodit aktivní účast na výuce.

Kompetence při realizaci vyučovací hodiny

Učitelův projev v hodině by měl působit jistě, uvolněně, sebevědomě, účelně a svým chováním by měl vzbuzovat zájem o výuku. Výklad by měl učitel podávat jasně, s přihlédnutím k potřebám a úrovni žáků. K podpoře učení žáků by měl využívat celou řadu vhodných učebních činností, které by vedly k aktivní účasti všech žáků. Správný učitel respektuje myšlenky a názory žáků, podporuje jejich vyjadřování a další rozvíjení. Zadává práci přiměřeně potřebám žáků. Všechny pomůcky a materiály používá účelně.

Kompetence při řízení vyučovací hodiny

Začátek hodiny je spojen s motivací žáků k činnosti, které budou naplňovat vyučovací hodinu. Učitel si díky motivaci zajistí pozornost žáků a rychlý a hladký začátek vyučovací hodiny. Motivace pomáhá navodit kladný postoj žáků k činnosti, které budou v hodině probíhat. Vhodné je střídání činností, kterým si učitel lépe udrží pozornost žáků, jejich zájem a aktivní zapojení. V průběhu vyučování si učitel všímá aktivity žáků, pomáhá jim a radí. Tím žákům poskytuje zpětnou vazbu, aby byli povzbuzeni k další práci. Důležité je střídání jednotlivých činností ve výuce a jejich časové rozvržení.

Kompetence příznivého klimatu třídy

Ve třídě by měla panovat uvolněná a přátelská atmosféra jak mezi učitelem a žákem, tak mezi žáky navzájem. Vztahy mezi učitelem a žáky jsou do značné míry založeny na vzájemné úctě, dobrém, důvěrném a uvolněném vztahu. Jestliže takové vztahy ve třídě panují, mají žáci k učiteli důvěru a učitel se v takové atmosféře lépe učí. Učitel své žáky podporuje a povzbuzuje k učení. Poskytuje jim zpětnou vazbu a

přispívá tím k budování jejich sebedůvěry a sebeúcty. Důležitý je také vzhled učebny a rozmístění jejího vybavení, které podporuje pozitivní postoje žáků vůči vyučování.

Kompetence udržování kázně ve třídě

Řád školy se do značné míry podílí na vytvoření kladného klimatu třídy a na dobré realizaci a řízení vyučovací hodiny. Učitel je přiměřenou autoritou, kterou žáci uznávají a přijímají. Vhodným způsobem sděluje pravidla a požadavky, které se týkají jejich chování. Důležité je, aby pozorně sledoval chování žáků a podnikl vhodné kroky k tomu, aby předešel projevům nežádoucího chování. Vždy je lepší předcházet nevhodnému chování žáků, než následně muset řešit vzniklé kázeňské problémy a trestat. Pokud přeci jen dojde na řešení nevhodného chování žáka, musí dojít k řádnému projednání nevhodného chování a vhodně se zvolí napomenutí či trest. Žák vždy musí vědět, za co je trestán a trest musí být přiměřený přestupku.

Kompetence při hodnocení prospěchu žáků

Jak již bylo uvedeno, hodnocení je pro učitele především zpětnou vazbou o prospěchu žáků. Hodnocení prací žáků učitel provádí důkladně a konstruktivně. Učitel žáky hodnotí jak průběžně, tak finálně. Vede si o práci a prospěchu žáků záznamy, na jejichž základě může rozhodnout o vzdělávacích potřebách žáka. Žáci se sami podílejí na hodnocení své práce a prospěchu.

Kompetence při reflexi a sebehodnocení vlastní práce

Učitel hodnotí své hodiny, aby si uvědomil své chyby a nedostatky, na jejichž základě přizpůsobí budoucí plánování a praktickou činnost. Učitel se nesmí bát přiznat si své chyby a nedostatky, ale naopak se musí snažit je napravit. Umět ohodnotit sám sebe by měl učitel naučit i své žáky. Jedná se o důležitý zdroj k poznání sebe sama.

2 Praktická část

2.1 Vyučovací metody v praxi

Praktická část je rozdělena do dvou podkapitol. První část je ukázkou výukového materiálu do hodin výchovy k občanství pro 6. ročník základní školy.

Druhou část tvoří anketa, pomocí které jsem zkoumala skupinovou práci žáků.

Stanovení cíle

Cílem práce bylo navrhnout vhodné vyučovací metody do hodin výchovy k občanství pro žáky 6. třídy základní školy.

Za tímto účelem jsem si stanovila následující hypotézy:

Domnívám se, že brainstorming (burza nápadů) je při výuce výchovy k občanství nepostradatelný.

Předpokládám, že diskuse dává možnost vyjádřit se i takovým žákům, kteří by se jinak k danému problému nevyjádřili.

Tvorba výukového materiálu

Při psaní výukového materiálu vycházíme ze základních znalostí učiva a z vyučovacích metod.

Při sestavování výukového materiálu musí dbát vyučující na tyto základní informace:

- pro koho je text určen,
- předchozí znalosti a dovednosti žáků,
- rozsah textu,
- výstupní znalosti a dovednosti žáků.

Výukový materiál do hodin výchovy k občanství

Praktická část obsahuje výukový materiál do hodin výchovy k občanství. Uvedené materiály jsou vhodné pro žáky 6. tříd ZŠ. Výukový materiál byl využit při souvislé praxi na Základní škole J. Š. Baara v Českých Budějovicích.

Cílem bylo vypracovat takové výukové materiály, které by žáky bavily, motivovaly a vhodně vedly k osvojení učiva.

2.1.1 Metodická příprava hodin na téma Povinnosti a práva ve škole i mimo ni

Téma: Naše škola - Povinnosti a práva ve škole i mimo ni

Cíl hodiny:

- zmapovat povinnosti žáků v rodině a ve škole
- osvojení pravidel a norem ve škole i mimo školu

Po absolvování žák

zná: své povinnosti a práva

umí: vysvětlit, proč je zapotřebí své chování a jednání ve škole podřizovat školnímu řádu

zaujímá postoje: ví, že dodržování školního řádu a „nepsaných“ pravidel je nutné pro spokojený život

Časová dotace: 3 vyučovací hodiny (3 x 45 minut)

Metody práce: brainstorming, diskuse

Formy práce: individuální, skupinová

Pomůcky:

- školní řád školy (viz Přílohová část)
- Úmluva o právech dítěte

Průřezová témata:

- Osobnostní a sociální výchova
- Výchova demokratického občana

Obsah první vyučovací hodiny

Motivační úvod (cca 10 minut)

Vyučující rozdává žákům tajenku a dá jim čas na její vyluštění. Po zkontrolování výsledků vyučující seznámí žáky s tématem hodiny.

			O	T	A	P	A	V	E	L	
	P	R	A	N	O	S	T	I	K	A	
	N	E	N	Á	V	I	S	T			
		M	E	L	I	CH	A	R			
V	E	L	I	K	O	N	O	C	E		
			S	Y	N	O	V	E	C		
		H	R	U	B	O	S	T			
				P	U	S	T				
	P	U	B	E	R	T	A				
				Š	I	K	A	N	A		

Otázky:

- autor knihy „Jak jsem potkal ryby“ či „Smrt krásných srnců“
- lidová průpovídka, která obsahuje především předpověď počasí
- opak k pojmu „láska“
- jeden ze Tří králů
- svátky, které slavíme první neděli po prvním jarním úplňku (svátky jara)
- syn mé tety a strýce je pro moji matku a otce
- opak k pojmu „něha“
- období přípravy na Velikonoce (postní doba)
- vývojové období člověka, které trvá přibližně do 15 let
- hrubé chování (fyzické, psychické) vůči druhým

Aktivita (cca 10 minut)

Vyučující napíše na tabuli téma „Povinnosti dítěte v rodině“ a vyzve žáky k brainstormingu. Bude-li potřeba, vysvětlí nejdříve žákům pojem brainstorming.

Expozice (cca 10 minut)

Vyučující probere s žáky formou diskuse hesla, která byla napsána na tabuli. Žáci rozlišují činnosti, které dělají rádi a které naopak neradi.

Aktivita (cca 10 minut)

Žáci si vytvoří své vlastní pořadí povinností podle důležitosti. Seznam poslouží jako zápis do sešitu.

Závěr (cca 5 minut)

Vyučující se ujistí, že žáci porozuměli probírané látce. Namátkově vyvolá žáky, aby přečetli, jak splnili zadaný úkol. Celou hodinu shrne.

Obsah druhé vyučovací hodiny

Motivační úvod (cca 5 minut)

Vyučující seznámí žáky s průběhem hodiny, která bude navazovat na tu předchozí. S pomocí žáků stručně zopakuje, co se žáci dozvěděli v předešlé hodině.

Aktivita (cca 15 minut)

Vyučující rozdá žákům na papíře otázky, na které si samostatně vypracují odpovědi. Otázky se týkají Úmluvy o právech dítěte. Učitel mezitím napíše na tabuli hlavní body tohoto dokumentu, které poslouží jako zápis do sešitu.

Otázky:

- Jmenuji se
- Mé jméno se mi líbí/nelíbí(?)
- A proč?
- Proč mi rodiče dali toto jméno?
- Co víš o dětských domovech, SOS dětských vesničkách, pěstounské péči a adopci?
- Znáš telefonní číslo Linky důvěry?
- Jaké tresty by se neměly používat?
- Jak se zachováš v případě, že jsi svědkem šikany některého ze spolužáků?
- Dovedeš vysvětlit, v čem je nebezpečné požívání drog?
- Zamysli se nad tím, co droga člověku dává a co mu bere.³⁴

Aktivita (cca 15 minut)

Vyučující vyzve žáky k diskusi. Cílem je zkontrolovat samostatnou práci žáků a pohovořit o důležitých tématech jako je náhradní rodinná péče, šikana či užívání drog. Poté si žáci opíší do sešitu body z tabule.

³⁴ Ondráčková, J. *Co je Úmluva o právech dítěte*. Praha: Český helsinský výbor, 1996.

Aktivita (cca 5 minut)

Žáci se podíleli na výzkumu, když formou miniankety odpověděli na otázky, které se týkaly skupinové práce.

Otázky:

Pracuješ rád/a ve skupině?

- a) ano b) ne

Záleží ti na tom, s kým ve skupině pracuješ?

- a) ano b) ne

Práce ve skupině pro mě znamená:

- a) nemusím se tolik snažit
b) společné zvládání „obtíží“
c) volná zábava

Pohlaví:

- a) děvče b) chlapec

Závěr (cca 5 minut)

Vyučují se ujistí, že žáci tématu porozuměli a zakončí hodinu celkovým shrnutím.

Obsah třetí vyučovací hodiny

Motivační úvod (cca 10 minut)

Žáci jsou seznámeni s tématem a průběhem hodiny. Vyučující napíše na tabuli téma „Návrhy do školního řádu“ a vyzve žáky k brainstormingu.

Expozice (cca 15 minut)

Formou diskuse probere vyučující s žáky hesla, která napsali na tabuli. Žáci vysvětlí pojem „žlutá karta“. Každý žák si zvolí 5 bodů, které by měl podle něho obsahovat školní řád. Seznam poslouží jako zápis do sešitu.

Aktivita (cca 15 minut)

Vyučující rozdělí žáky do skupin. Každá skupina obdrží jiné, pozměněné body ze školního řádu a bude mít za úkol najít chyby. Poté vyučující zvolí zástupce, který ostatní žáky seznámí s opravenými body školního řádu. Jedná se o stručný výtah školního řádu ZŠ J. Š. Baara v Českých Budějovicích, viz. Přílohová část č. 1.

Závěr (cca 5 minut)

Vyučující zhodnotí práci žáků ve skupině, shrne hlavní body a ukončí hodinu.

2.1.2 Metodická příprava na téma Systém našeho školství

Téma: Naše škola - Systém našeho školství

Cíl hodiny:

- zmapovat dosavadní vědomosti o vzdělávací soustavě v ČR
- osvojení našeho vzdělávacího systému

Po absolvování žák:

zná: pojem maturitní zkouška, užívané akademické tituly

umí: popsat jednotlivé instituce ze vzdělávacího systému, vysvětlit zkratky používaných akademických titulů

zaujímá postoje: ví, které vzdělávací instituce patří do systému školství, ví, kterými institucemi vzdělávacího procesu musí projít, aby získal určitý stupeň vzdělání

Časová dotace: 2 vyučovací hodiny (2 x 45 minut)

Metody práce: monolog, řízený rozhovor, diskuse, projekt

Formy práce: individuální, skupinová

Pomůcky: pracovní list

Průřezové téma: Výchova demokratického člověka

Obsah první vyučovací hodiny

Motivační úvod (cca 10 minut)

Vyučující seznámí žáky s tématem a průběhem následující hodiny. Poté žáky rozdělí do skupin. Na tabuli napíše téma „Naše školství“ a žáci budou mít za úkol vytvořit tzv. kreativní abecedu.³⁵ Ke každému písmenku abecedy napíše heslo, které podle nich souvisí s tématem. Například A – angličtina

Aktivita (cca 10 minut)

Vyučující vyzve žáky k diskusi nad vytvořenými seznamy. Cílem je pochopení tématu, porovnání výsledků a vyvození závěrů.

Aktivita (cca 10 minut)

Učitel žákům rozdá na papíře pyramidu, která naznačuje Systém našeho školství. Poté vede s žáky řízený rozhovor. Klade otázky typu: Od kolika do kolika let trvá mateřská škola, základní škola. Jak dlouho trvá povinná školní docházka, Čím je ukončena střední škola, Co je to maturitní zkouška atd.

Vyučující vyzve žáky k diskusi. Tématem je budoucí povolání žáků. Jestli už ví, jaké by chtěli v budoucnu vykonávat povolání. Jaké vzdělání musí k tomuto povolání absolvovat.

Závěr (cca 5 minut)

Vyučující zakončí hodinu celkovým shrnutím učiva. Zadá žákům za domácí úkol, aby si nalepili pyramidu do sešitu.

³⁵ Žák, P. *Kreativita a její rozvoj*. Brno: Computer Press, 2004. ISBN 80-251-0457- 5, s. 163.

Obsah druhé vyučovací hodiny

Motivační úvod (cca 10 minut)

Vyučující seznámí žáky s tématem a průběhem hodiny. Rozdá jim na papíře úkol, ve kterém mají spojit zkratku používaného titulu se správnou odpovědí. Samostatnou práci si poté s vyučujícím zkontrolují a žáci vysvětlí náplň práce těchto povolání.

MUDr.	Inženýr
JUDr.	Doktor veterinární medicíny
Mgr.	Doktor medicíny
Ing.	Doktor práv
MVDr.	Bakalář
Bc.	Magistr

Aktivita (cca 20 minut)

Vyučující rozdělí žáky do skupin. Každá skupina dostane arch papíru a bude mít za úkol vytvořit pomocí kreseb, znaků, pojmů,...."ideální systém školství". Poté vyučující vyzve zástupce jednotlivých skupin, aby prezentovali výsledky společné práce.

Aktivita (cca 10 minut)

Vyučující vyzve ostatní žáky k diskusi, všichni budou mít možnost se k projektu vyjádřit. Vyučující zhodnotí práci žáků ve skupině. Žáci jsou vyzváni, aby své práce ohodnotili navzájem.

Závěr (cca 5 minut)

Vyučující shrne celou hodinu. Za domácí přípravu žáci dostanou, aby si vlepili do sešitu úvodní spojovací cvičení.

Žáci si v rychlosti rozdají papírky, které už má vyučující předem připravené. Žáci odpoví na následující otázku: Co nového jsi se v předešlých hodinách dozvěděl/a?

2.1.3 Metodická příprava hodiny na téma Učební typy

Téma: Naše škola - Učební typy

Cíl hodiny:

- zmapovat dosavadní způsoby učení a odpočinku
- osvojení vhodného způsobu učení a odpočinku

Po absolvování žák:

zná: pojem učební typy, jednotlivé učební typy, pojem odpočinek

umí: popsat jednotlivé učební typy, rozpoznat aktivní a pasivní odpočinek

zaujímá postoje: ví, že stejně jako učení je důležité umět odpočívat

Časová dotace: 1 vyučovací hodina (1 x 45 minut)

Metody práce: monolog, diskuse, práce s učebnicí, samostatná práce

Formy práce: individuální, skupinová

Pomůcky: učebnice, pracovní list

Průřezové téma:

- Osobnostní a sociální výchova
- Výchova demokratického občana

Obsah vyučovací hodiny

Motivační úvod (cca 10 minut)

Vyučující seznámí žáky s průběhem hodiny. Poté žáky rozdělí do skupin, které dostanou po jednom citátu. Jejich úkolem bude zamyslet se nad jeho významem. Poté vyučující vyzve někoho ze skupiny, kdo řekne názor skupiny před ostatními. Cílem je uvědomit si důležitost učení.

Citáty:

„Kdo chce vědět, musí chtít vědět.“

„Člověk bez vědomostí, svět v temnotách.“

„Poslouchej toho, kdo je moudřejší než ty.“³⁶

Aktivita (cca 15 minut)

Každý žák napíše na kus papíru okolnosti, za kterých mu jde učení obzvláště dobře.³⁷

Vyučující mezitím napíše na tabuli učební typy: zrakový, sluchový, pohybový, smíšený.

Poté, co jsou žáci hotovi, přiřadí (napíše na tabuli) svůj návrh pod daný typ.

Hlavní body z tabule poslouží jako zápis.

Ukázky prací žáků viz Přílohová část č. 2.

Aktivita (cca 15 minut)

Vyučující si s žáky přečte krátký text z učebnice.³⁸ (viz Přílohová část č.3)

Dále budou na základě předložených fotografiích určovat, zda se jedná o aktivní či pasivní odpočinek.

Závěr (cca 5 minut) – domácí úkol

Vyučující shrne celou hodinu. Poté zadá žákům domácí úkol. Zadání domácí úkolu: napsat dva příklady aktivního a dva příklady pasivního odpočinku.

³⁶ Kolektiv autorů. *Myšlenky*, Olomouc: Fin, 1996. ISBN: 807182-015-6, s. 188-204.

³⁷ Portmannová, R. *Hry pro tvořivé myšlení*. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-876-7.

³⁸ Janošková, D. a kol. *Občanská výchova s blokem rodinná výchova*. Fraus, Plzeň, 2003, ISBN 80-7238-207-1.

2.1.4 Metodická příprava hodiny na téma Povolání

Téma: Naše škola – Povolání

Cíl hodiny:

- zmapovat dosavadní znalosti o různých povoláních, jejich důležitosti a užitečnosti pro společnost
- pochopení souvislostí mezi základní školou a dalším studiem včetně celoživotním vzděláním

Po absolvování žák

zná: rozmanitost a důležitost povolání

umí: vyjádřit svůj názor, který se týká budoucího povolání

zaujímá postoje: ví, jaký význam má základní vzdělání pro jeho budoucí život

Časová dotace: 1 vyučovací hodina (1 x 45 minut)

Metody práce: diskuse, didaktická hra

Formy práce: individuální, skupinová

Pomůcky: obálka s 12 lístečky, na každém lístečku je napsané jedno povolání,
papír

Průřezové téma: Výchova demokratického občana

Obsah vyučovací hodiny

Motivační úvod (cca 10 minut)

Žáci dostanou od vyučujícího osmisměrku a budou mít čas na její vyřešení. Vyjde slovo „povolání“.

G	T	A	B	U	L	E	P	K
Y	O	I	Š	K	O	L	A	E
M	G	R	Š	D	Á	Ř	T	N
N	V	B	C	E	O	A	I	I
Á	Ž	Á	C	I	S	D	R	Č
Z	N	Á	M	K	A	Í	U	O
I	L	I	N	G	Á	Ř	T	P
U	Č	I	T	E	L	K	A	D
M	N	Í	R	D	U	M	M	O

Slova: Bc., gymnázium, Ing., křída, maturita, Mgr., MUDr., odpočinek, řád, sešit, škola, tabule, učitelka, známka, žáci

Aktivita (cca 20 minut)

Vyučující žáky rozdělí do skupin. Každá skupina obdrží barevně označenou obálku se seznamem 12 povolání (fotbalista, hasič, chůva, lékař, policista, popelář, prodavačka, řidič autobusu, soudce, učitel, uklízečka, zdravotní sestra)³⁹, které seřadí podle důležitosti. Zvolený zástupce opíše seznam na tabuli, aby byl k dispozici ostatním žákům. Ukázkou prací uvádím v Přílohové části č. 4.

Učitel zatím zkontroluje domácí úkol.

Aktivita (cca 10 minut)

Vyučující vyzve žáky k diskusi.

Závěr (cca 5 minut) – domácí úkol

Vyučující shrne hodinu a zhodnotí práci žáků ve skupině.

Zadá žákům za domácí úkol připravit si ve dvojicích pantomimu, jejímž tématem bude „povolání, profese.“

³⁹ Pike, G., Selby, D. *Cvičení a hry pro globální výchovu 2*. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-474-5.

2.1.5 Metodická příprava hodiny – Celkové opakování učiva

Téma: Naše škola – Celkové opakování učiva

Cíl hodiny:

- zmapovat znalosti a dovednosti probraných témat
- osvojení znalostí a dovedností probíraných témat

Po absolvování žák

zná: systém našeho školství

umí: pojmenovat a vysvětlit jednotlivé tituly

zaujímá postoje: uvědomuje si význam celoživotního vzdělání

Časová dotace: 1 vyučovací hodina (1 x 45 minut)

Metody práce: skupinová práce žáků, diskuse

Formy práce: individuální, skupinová

Pomůcky: pracovní list

Průřezové téma: Výchova demokratického člověka

Aktivita (cca 10 minut)

Žáci tahají z klobouku otázky a opakují tak probrané učivo. Otázky: Jak dlouho trvá povinná školní docházka?, K jakému učebnímu typu patří většina lidí?, Čím je ukončena střední škola?, Co je úkolem školního řádu? Vyučující odmění aktivní žáky a jejich správné odpovědi klasifikačním stupněm.

Závěr (cca 5 minut)

Vyučující zhodnotí hodinu a celé téma týkající se školy uzavře.

2.2 Výsledky pedagogické praxe

Tato část práce je věnována jednotlivým hodinám, mým očekáváním a splněným cílům. Dále přístup žáků k probírané látce, aktivitu a kázeň a znalosti, které si z vyučovacích hodin odnesli.

Také se zaměřím na vhodnost užitých vyučovacích metod a případné návrhy změn.

Na začátku praktické části jsem si stanovila dvě hypotézy.

První hypotéza se týkala brainstormingu, který považuji při výuce výchovy občanství za nepostradatelný. Myslím, že hypotéza se mi potvrdila. Žáci na tuto formu práce reagovali kladně, aktivně se zapojovali a opravdu se jednalo o burzu nápadů. Na úvod vyučující hodiny je to skvělý prostředek, jak žáky uvolnit, zabavit a připravit na další aktivity.

Druhá hypotéza „Předpokládám, že diskuse dává možnost vyjádřit se i takovým žákům, kteří by se jinak k danému problému nevyjádřili“, se dle mého soudu také potvrdila. Žáci se aktivně zapojovali do diskuse, dokonce ti, kteří například při skupinové práci nebyli tak aktivní nebo se vůbec nezapojovali do práce.

2.2.1 Evaluace hodin na téma Povinnosti a práva ve škole i mimo ni

Metodické přípravy na téma Povinnosti a práva ve škole i mimo ni byly realizovány ve třídách 6. A a 6. B Základní školy J. Š. Baara v Českých Budějovicích.

V 6. A se nacházelo 25 žáků (11 děvčat a 14 chlapců), 6. B navštěvovalo 18 žáků (7 děvčat a 11 chlapců).

Přípravu hodin jsem se snažila propracovat tak, abych co nejvíce žáků zaujala a předala bych tak nenásilnou formou řadu nových informací.

V úvodu první hodiny jsem zařadila tajenku, na kterou žáci reagovali kladně a s chutí se dali do práce.

Další aktivitou byl brainstorming, kde bylo zapotřebí slovo žákům přeložit (bouře nápadů). Poté už byli schopni sami nastínit, čeho se týká. Tuto metodu již dávno znali, neboť ji běžně používá paní učitelka v hodinách výchovy k občanství a také ji využívají učitelé jiných předmětů.

Poté následovala diskuse, kdy žáci reagovali na napsaná hesla na tabuli. Objevovale se hesla typu: mytí nádobí, uklízení, vynášení odpadků, utírání prachu atd. Kromě toho, se žáci vyjadřovali k tomu, které činnosti dělají rádi a naopak neradi. Samozřejmě přiznali, že raději by využili čas jinak, například hrou u počítače, ale protože dobře ví, že „nic není zadarmo“, tak doma pomáhají ke spokojenosti všech členů.

Dále měli žáci do sešitu vypracovat každý svůj seznam podle důležitosti povinností. Myslím, že se úkolu ujali statečně.

S průběhem hodiny jsem byla spokojená, žáci byli aktivní od začátku až do konce vyučovací hodiny a k plnění úkolů přistupovali velmi pozitivně. Občas jen potřebovali usměrnit, aby nevykřikovali své názory jeden přes druhého.

Druhou vyučovací hodinu jsem začala zopakováním informací z minulé hodiny. Musím říci, že žáci byli velmi aktivní a na otázky odpovídali celkem správně.

Poté jsme přistoupili k dalšímu bodu a tím byla dětská práva. Žáci pečlivě vyplňovali předložené otázky a myslím, že je to bavilo.

Zajímavá byla následná diskuse. Byla jsem mile překvapena, jaké mají žáci 6. třídy mínění o užívání drog, o zneužívání a týrání dětí, atd. Měla jsem možnost porovnat třídy 6. A a 6. B, znalosti měli obdobné a naštěstí v obou kolektivech se žáci nesetkali s projevem šikany. Myslím, že diskuse měla své opodstatnění a že dala něco všem zúčastněným.

Před konečným shrnutím hodiny jsem zařadila další aktivitu - minianketu pro svůj výzkum. Žáci byli velmi ochotní a zdárně minianketu vyplnili.

Začátek třetí hodiny jsem zahájila brainstormingem na téma „Školní řád“. Na tabuli se objevila různá hesla, například chodit do školy jen o víkendu, mít ve třídě nějaké zvíře, nepřezouvat se či nepřetahovat hodinu zapisováním informačních údajů. Myslím, že toto zadání žáky bavilo a že se nad problémem opravdu zamysleli.

Následná diskuse měla podle mého názoru úspěch, ale žáky jsem musela celkem dost usměrňovat ohledně vykřikování. Na druhou stranu jsem byla ráda, že téma žáky baví a že jsou všichni schopni se k tomu tématu vyjádřit.

Udržení kázně se zhoršilo tím, kdy byli žáci rozděleni do skupin, neboť se někteří mylně domnívali, že pro ně začalo volno. Asi k tomu dopomohlo i rozdělení do

skupin, kdy jsem podlehla nátlaku a žáci se rozdělili podle toho, kdo s kým chtěl spolupracovat.

Před závěrem vyučovací hodiny, kde jsem shrnula učivo, jsem žáky požádala o spolupráci na mé diplomové práci. Předčítala jsem jim otázky a oni měli vyplnit minianketu. Myslím, že k úkolu přistoupili vcelku kladně. Bylo to pro ně zase něco jiného, takže chování v této části hodiny hodnotím na jedničku.

S první a druhou vyučovací hodinou jsem byla velmi spokojená, a to jak z hlediska aktivity, tak kázně žáků. Ve třetí hodině bylo náročné udržet kázeň během skupinové práce. Nicméně i přes tento první nezdar jsem se rozhodla dál skupinovou práci využívat. Důležité je žáky umět vhodně rozdělit do skupin.

2.2.2 Evaluace hodin na téma Systém našeho školství

Metodické přípravy na téma Systém našeho školství byly realizovány taktéž ve třídách

6. A a 6. B Základní školy J. Š. Baara v Českých Budějovicích.

Na začátku první hodiny jsem žáky rozdělila rozpočítáním do skupin a jejich úkolem bylo napsat co nejvíce hesel ke každému písmenu abecedy na téma „Naše školství“. Všechny skupiny, jak ze 6. A, tak i 6.B se velmi snažily, aby vymyslely ke každému písmenu nějaké heslo. Nicméně podle mne si lépe vedli žáci ze 6. A, kteří používali nejrůznější hesla související s tématem. Nejvíce se objevovaly vyučovací předměty (angličtina, dějepis, matematika,...).

Při následné diskusi jsme s žáky zkontrolovali, zda uvedená hesla souvisí s tématem. Dále měli žáci možnost porovnat práci spolužáků.

Další aktivitou byl řízený rozhovor, při kterém jsem žákům kladla nejrůznější otázky týkající se školního systému. Pamatuji si, že na otázku Co je maturita? jsem dostala odpověď od jednoho žáka, že maminka říkala, že maturita je zkouška dospělosti. K dispozici měli pyramidu, kterou jsem sestavila pomocí školských institucí.

Poslední aktivitou před závěrem hodiny byla diskuse, která se týkala budoucího povolání.

Zda už žáci mají představu o svém budoucím povolání a jestli ví, jaké k tomu potřebují vzdělání. Zaujalo mne, že spíše byly schopné odpovídat dívky, chlapci se ještě o budoucí povolání moc nezajímali.

Než jsem s žáky shrnula učivo, zadala jsem žákům za domácí úkol, aby si do sešitu nalepili pyramidu.

Druhou vyučovací hodinu jsem zahájila samostatnou prací žáků. Spojovali zkratku titulu s patřičným povoláním. Zatímco žáci pracovali, já jsem namátkově zkontrolovala domácí úkol. Musím říci, že v tomto mne žáci moc nepotěšili, nejspíše kontrolu nečekali. Když bych měla zhodnotit třídy, tak domácí úkol lépe splnila 6. A. Samostatnou práci splnili většinou dobře, těžší bylo pro žáky vysvětlit, co které povolání obnáší.

Hlavní aktivitou hodiny byla skupinová práce – projekt na téma „ideální systém školství“. Žáky jsem opět rozdělila rozpočítáním, k dispozici dostali arch papíru a pomocí kreseb, hesel, atd. začali pracovat. Podle mého názoru je práce bavila, potýkali se zajímavými nápady, např. chodit do školy dva měsíce, zbytek prázdniny či nepoužívat hodnocení pomocí známek, ale jen slovní hodnocení. Slovní hodnocení se jim zdá mírnější, ale zato výstižnější.

Poté jsem projekty zhodnotila, pochválila pracovitě žáky a odměnila je jedničkou. Samozřejmě když jsem procházela po třídě, viděla jsem i žáky, kteří jen nečinně seděli a nespolečně pracovali, těm jsem doporučila více aktivity v příštích hodinách. Byla jsem velmi překvapena, jak byli žáci schopni si projekty ohodnotit sami mezi sebou. Nevím, jestli byli ovlivněni svým hodnocením, ale vcelku jsme se společně shodli.

Před ukončením hodiny si žáci rozdali papírky, na které napsali odpověď na otázku: Co nového jsi se v předešlých hodinách dozvěděl/a? Nejvíce se objevovala hesla jako maturitní zkouška a poté tituly.

2.2.3 Evaluace hodiny na téma Učební typy

Také metodické přípravy na téma Učební typy byly realizovány ve třídách 6. A a 6. B Základní školy J. Š. Baara v Českých Budějovicích.

Poté, co jsem žákům nastínila průběh hodiny, rozdělila jsem je do skupin opět podle rozpočítání. Každá skupina dostala jeden citát a měla za úkol se nad ním zamyslet. Pak jsem vyzvala někoho ze skupiny, aby o citátu pohovořil před ostatními. Z celkových šesti skupin jsem musela u dvou zástupce určit, neboť nebyl nikdo ochotný se úkolu ujmout. Nejbližší byl všem citát: „Poslouchej toho, kdo je moudřejší než ty.“

Další aktivitou bylo napsat na kus papírku okolnosti, za kterých jde žákům učení nejlépe. Zde jsem se nechala inspirovat autorkou Portmannovou a myslím, že žáky tato aktivita bavila.

Poté jsme si přečetli krátký text z učebnice týkající se odpočinku a pak žáci určovali na fotografiích v učebnici, zda se jedná o aktivní či pasivní odpočinek. Při čtení mírně rušili, poté se kázeň zlepšila.

Než jsem ukončila hodinu celkovým shrnutím, zadala jsem žákům, aby za domácí úkol napsali dva příklady aktivního a dva příklady pasivního odpočinku.

2.2.4 Evaluace hodiny na téma Povolání

Také tyto metodické přípravy byly realizovány ve třídách 6. A a 6. B Základní školy J. Š. Baara v Českých Budějovicích.

V úvodu vyučovací hodiny jsem žákům rozdala k vypracování osmisměrku. Tím, že jsem použila také zkratky titulů, vyřešení bylo pro žáky o něco náročnější. Nakonec však všichni úkol zdárně vyřešili. Mezitím jsem prohlédla sešity, abych zkontrolovala domácí úkol z minulé hodiny. Počet vypracovaných úkolů se již zvýšil.

Hlavní aktivitou této hodiny byla didaktická hra, při níž jsem se nechala inspirovat autory Pike a Selby. Žáky jsem rozdělila do skupin podle toho, jak odpovídali v hodině týkající se učebních typů, tedy podle zrakového, sluchového či pohybového typu. Trochu mne vyvedlo z míry, že jedna dívka odmítala spolupracovat se skupinou, do které byla přiřazená. Byla jsem ochotna jí povolit, aby pracovala s jinou skupinou, ale paní učitelka mi naznačila, ať to nedělám. Samozřejmě pokud bych podlehla jednou, poté bych musela ustupovat i v jiných případech. Myslím, že tato aktivita žáky nadchla a opravdu je bavila.

Mne zaujala následná diskuse, ve které žáci vysvětlovali vytvořený seznam povolání. Jednoznačně zvítězilo povolání lékaře, který u většiny obsadil první místo v žebříčku prospěšnosti pro společnost. Ukázky prací uvádím viz. příloha č. 4.

Po zhodnocení skupinové práce a celkovém shrnutí hodiny jsem zadala žákům za domácí úkol, aby si ve dvojicích připravili pantomimu na téma „povolání, profese“. Čím originálnější, tím lepší.

Musím přiznat, že tato hodina mne bavila nejvíce. Nejdříve, když jsem hodinu připravovala, jsem se obávala následné diskuse. Nakonec to bylo velmi zajímavé a troufám si říci, že pro všechny přínosné.

2.2.5 Evaluace hodiny na téma - Celkové opakování učiva

Metodická příprava byla realizována ve třídách 6. A a 6. B Základní školy J. Š. Baara v Českých Budějovicích.

Začátek hodiny jsem zahájila rozdáním tajenky, na kterou žáci reagovali kladně. Obávala jsem se toho, jak s budou tvářit na znění tajenky, ale ihned všem bylo jasné, že se jedná o celkové shrnutí celého celku.

Poté jsem se zeptala na domácí úkol, ale nikdo nebyl sám od sebe ochotný vystoupit před třídu, a tak jsem musela žáky vyvolávat. Nakonec jsem byla mile překvapena, neboť se žáci opravdu doma připravili, tedy ne všichni, ale většina ano, a předváděli nejrůznější povolání. Tak, jak jsem jim slíbila, neoriginálnější nápady (např. someliér, dula, ...) jsem ohodnotila malou jedničkou, kterou si poznamenala paní učitelka do své klasifikace.

Skupinová práce, která měla posloužit k zopakování nejdůležitějších témat, jako byl „školní řád“, „školní systém“ a „učební typy“ navodila u žáků mylně volnou zábavu. Bylo tedy nutné žáky kázeňsky usměřňovat, což trochu napomohlo k zopakování tématu „školní řád“. Žáci by totiž měli mít na paměti body týkající se vyjadřování svých názorů vždy slušným způsobem či se chovat slušně a ohleduplně k žákům i dospělým. Musím přiznat, že tento úkol by byl vhodnější pro starší žáky, kteří by byli schopni probrané učivo shrnout tak, aby opakování bylo přínosem pro všechny.

Další aktivitou si žáci napravili reputaci, když odpovídali na různé otázky týkající se probraného učiva. V každé třídě, jak v 6. A tak v 6. B, jsem nejaktivnější žáky a jejich správné odpovědi ohodnotila klasifikační známkou. Musím říci, že bylo dost úspěšných žáků.

V úplném závěru jsem zhodnotila celkovou práci žáků.

Na úplný závěr bych chtěla zmínit celkový dojem z vyučování. Podle mého názoru se třídy lišily jednak počtem žáků a poté intelektovými schopnostmi. V 6. A bylo o něco více žáků, většinou aktivních a zvědavých. Na druhou stranu potřebovali často kázeňsky usměrnit.

Žáci 6. B byli kázeňsky o něco lepší, jistě zde hrál roli jejich počet, neboť asi dvakrát přišlo jen 13 žáků na vyučování. Byli určitě méně aktivní než jejich spolužáci ze druhé třídy.

Tak, jak jsem měla možnost hodiny odučit, myslím, že z velké části žáky učivo bavilo a bylo přínosné. Důkazem toho je i fakt, že v poslední hodině, opakovací hodině, byl velký počet žáků ohodnocen jedničkou.

2.3 Popis a vyhodnocení ankety

Výzkum jsem prováděla formou miniankety v rámci 2. vyučovací hodiny, kde ústředním tématem byla „dětská práva“.

Cílem bylo zjistit, jak žáci 6. tříd vnímají práci ve skupině, jestli pracují rádi ve skupině či nikoliv.

Otázky byly žákům předčítány a podrobně vysvětleny.

Složení respondentů

Pohlaví	Třída	
	6. A	6. B
Děvčat	11	7
Chlapců	14	11
Celkem	25	18

Otázka č. 1) Pracuješ rád/a ve skupině?

a) ano

b) ne

Tato otázka byla zařazena pro zjištění toho, zda žáci, když mají možnost pracovat ve skupině, ve skupině spolupracují rádi či nikoliv.

Tabulka č. 1

Třídy	Odpovědi		Celkem
	Ano	Ne	
6. A	24	1	25
6. B	18	0	18
Celkem	42	1	43

Z tabulky vyplývá, že 42 žáků z celkového počtu 43 dotazovaných (dívky a chlapci) pracuje ve skupině rádo.

Tabulka č. 1/a

Třída 6. A	Odpovědi		Celkem
	Ano	Ne	
Děvčat	11	0	11
Chlapců	13	1	14
Celkem	24	1	25

Tabulka ukazuje, že 24 žáků (11 děvčat a 13 chlapců) z 25 respondentů pracuje ve skupině rádo.

Tabulka č. 1/b

Třída 6. B	Odpovědi		Celkem
	Ano	Ne	
Děvčat	7	0	7
Chlapců	11	0	11
Celkem	18	0	18

Jak je již z tabulky patrné, všech 18 dotazovaných žáků (7 děvčat a 11 chlapců) pracuje rádo ve skupině.

Otázka č. 2: Záleží ti na tom, s kým ve skupině pracuješ?

a) ano

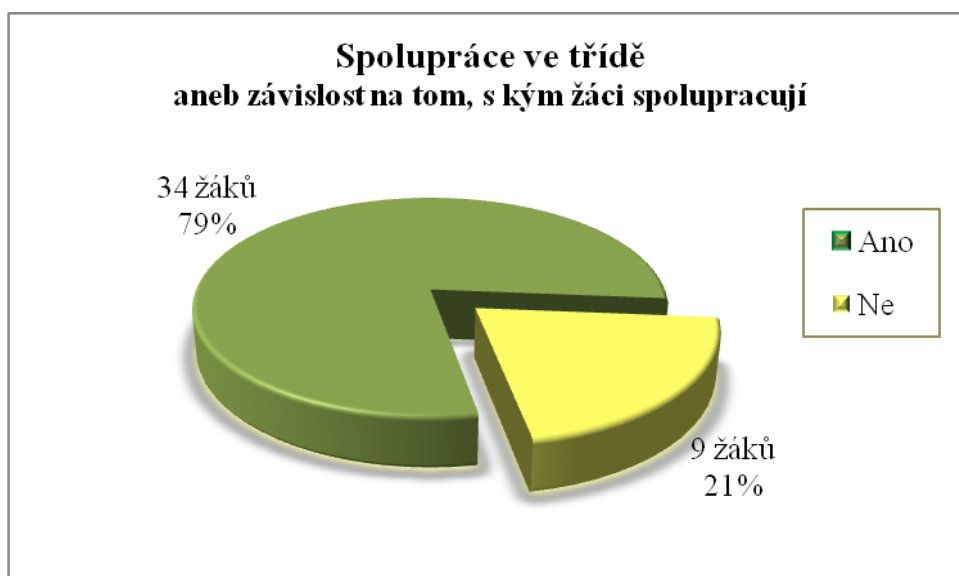
b) ne

Tuto otázku jsem zařadila proto, abych zjistila, jestli žákům záleží na tom, s kým spolupracují ve skupině.

Tabulka č. 2

Třídy	Odpovědi		Celkem
	Ano	Ne	
6. A	18	7	25
6. B	16	2	18
Celkem	34	9	43

Z tabulky vyplývá, že 34 žáků ze 43 dotazovaných (dívky a chlapci) uvádí, že jim záleží na tom, s kým ve skupině pracují.

Tabulka č. 2/a

Třída 6. A	Odpovědi		Celkem
	Ano	Ne	
Děvčat	9	2	11
Chlapců	9	5	14
Celkem	18	7	25

Z tabulky vyplývá, že 18 žákům (9 dívek a 9 chlapců) z 25 dotazovaných záleží na tom, s kým pracují ve skupině.

Tabulka č.2/b

Třída 6. B	Odpovědi		Celkem
	Ano	Ne	
Děvčat	6	1	7
Chlapců	10	1	11
Celkem	18	0	18

Tabulka ukazuje, že 16 žákům (6 děvčat a 10 chlapců) z 18 respondentů záleží na tom, s kým spolupracují ve skupině.

Otázka č. 3) Práce ve skupině pro mě znamená:

- a) nemusím se tolik snažit
- b) společné zvládnání „obtíží“
- c) volná zábava

Tato otázka byla využita kvůli tomu, jaký význam má pro žáky 6. tříd práce ve skupině.

Tabulka č. 3

Třídy	Odpovědi			Celkem
	Nemusím se tolik snažit	Společné zvládnání "obtíží"	Volná zábava	
6. A	7	15	3	25
6. B	6	8	4	18
Celkem	13	23	7	43

Z tabulky vyplývá, že 23 žáků ze 43 dotazovaných (dívky a chlapci) vnímá práci ve skupině jako společné zvládnání obtíží.

Tabulka č. 3/a

	Odpovědi			Celkem
	Nemusím se tolik snažit	Společné zvládání "obtíží"	Volná zábava	
Třída 6. A				
Děvčat	3	8	0	11
Chlapců	5	6	3	14
Celkem	8	14	3	25

Z tabulky vyplývá, že 14 žáků (8 dívek a 6 chlapců) z 25 dotazovaných uvádí, že práce ve skupině pro ně znamená společné zvládání „obtíží“.

Tabulka č. 3/b

	Odpovědi			Celkem
	Nemusím se tolik snažit	Společné zvládání "obtíží"	Volná zábava	
Třída 6. B				
Děvčat	2	4	1	7
Chlapců	4	4	3	11
Celkem	6	8	4	18

Tabulka ukazuje, že 8 žáků (4 dívky a 4 chlapci) z 18 respondentů vnímá práci ve skupině jako společné zvládání „obtíží“.

Otázka č. 4) Pohlaví:

- a) děvče
- b) chlapec

Složení respondentů je podrobně uvedeno výše.

Závěr

V současné době již existuje mnoho vyučovacích metod, ovšem vhodně zvolit ideální metodu není vždy jednoduché. Řada učitelů si nechce „lámat“ hlavu s volbou zajímavých a netradičních organizačních forem a vyučovacích metod a upřednostňují frontální vyučování. Jistě tato forma výuky je nezbytná, ale aby si žák získal kladný vztah k předmětu, tak pouze tato metoda mu to nezajistí. Žáci potřebují střídat metody a formy, protože se pak nenudí, vyučování je bohatší a jistě dochází lépe k naplnění výukového cíle.

Věřím, že uvedené náměty budou sloužit jako souhrn nápadů pro pedagogy, ať už budoucí či stávající, do vyučování předmětu Výchova k občanství.

Resumé

Diplomová práce s názvem Základní vyučovací metody a jejich využití v hodinách výchovy k občanství se zabývá problematikou použití takových vyučovacích metod a organizačních forem, které obohatí výuku tohoto předmětu.

V teoretické části je nastíněn Rámcově vzdělávací program, vyučovací metody, forma výuky, hodnocení žáků a osobnost učitele.

V praktické části jsou uvedeny učební materiály pro výuku výchovy k občanství pro žáky 6. třídy základní školy, které mohou posloužit jako soubor nápadů pro budoucí pedagogy.

Resume

This thesis titled “Basic teaching methods and their use in social studies class” addresses the issue of using these teaching methods and organizational forms that will enrich this subject.

General educational program, the teaching methods, forms of teaching, student assessments and teacher personality is outlined in the theoretical part.

The practical part provides study materials needed for teaching of social studies to students 6th grade of primary school, which may serve as a set of ideas for future teachers.

Seznam použité literatury

- CANGELOSI, J. S. Strategie řízení třídy. Praha: Portál, 1994. ISBN 80-7178-014-6.
- CAPPONI, V., NOVÁK, T. Asertivně do života. Praha: Grada, 2004.
ISBN 80-7169-082-1.
- HELUS, Z. Sociální psychologie pro pedagogy. Praha: Grada, 2007.
ISBN 978-80-247-1168-3.
- JANOŠKOVÁ, D. a kol. Občanská výchova 6 s blokem Rodinná výchova. Plzeň: Fraus, 2003. ISBN 80-7238-207-1.
- KALHOUS, Z., OBST, O. Školní didaktika. Praha: Portál, 2002. ISBN 80-7178-253-X.
- KASÍKOVÁ, H. Kooperativní učení, kooperativní škola. Praha: Portál, 1997.
ISBN 80-7178-164-3.
- KASÍKOVÁ, H. Učíme (se) spolupráci spoluprací. Kladno: Aisis, 2005.
ISBN 80-239-4668-4.
- KOLÁŘ, Z., ŠIKULOVÁ, R. Hodnocení žáků. Praha: Grada, 2005.
ISBN 80-247-0885-X.
- Kolektiv autorů. Myšlenky. Olomouc: Fin, 1996. ISBN:80-7182-015-6.
- KOPŘIVA, P a kol. Respektovat a být respektován. Kroměříž: Spirála, 2005. I
SBN 80-901873-6-6.
- KREJČOVÁ, V., KARGEROVÁ, J. Začít spolu. Praha: Portál, 2003.
ISBN 7178-695-0.
- KYRIACOU, Ch. Klíčové dovednosti učitele. Praha: Portál, 1996.
ISBN 80-7178-965-8.
- MAŇÁK, J., ŠVEC, V. Výukové metody. Brno: Paido, 2003. ISBN 80-7315-039-5.
- MOJŽÍŠEK, L. Vyučovací metody. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1975.
- ONDRÁČKOVÁ, J. Co je Úmluva o právech dítěte. Praha: Český helsinský výbor, 1996.
- PETTY, G. Moderní vyučování. Praha: Portál, 1996. ISBN 80-7178-070-7.

- PIKE, G., SELBY, D. Cvičení a hry pro globální výchovu 1. Praha: Portál, 2000.
ISBN 80-7178-369-2.
- PIKE, G., SELBY, D. Cvičení a hry pro globální výchovu 2. Praha: Portál, 2000.
ISBN 80-7178-474-5.
- PORTMANNOVÁ, R. Hry pro tvořivé myšlení. Praha: Portál, 2004.
ISBN 80-7178-876-7.
- PRŮCHA, J. Učitel. Současné poznatky o profesi. Praha: Portál, 2002.
ISBN 80-7178-621-7.
- Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání. Praha: VÚP, 2005.
ISBN 80-86666-24-7.
- SKALKOVÁ, J. Obecná didaktika. Praha: ISV 1999. ISBN 80-85866-33-1.
- ŠIMONÍK, O. Úvod do školní didaktiky. Brno: MSD, 2003. ISBN 80-86633-04-7.
- ŠVEC, V. a kol. Praktikum didaktických dovedností. Brno: Masarykova univerzita, 2003. ISBN 80-210-2698-7.
- VALIŠOVÁ, A., KASÍKOVÁ, H. a kol. Pedagogika pro učitele. Praha: Grada, 2007.
ISBN 978-80-247-1734-0.
- VAŠUTOVÁ, J. Být učitelem. Praha: Univerzita Karlova, 2007.
- WALTEROVÁ, E. Úloha školy v rozvoji vzdělanosti. Brno: Paido, 2004.
ISBN 80-7315-083-2.
- ŽÁK, P. Kreativita a její rozvoj. Brno: Computer Press, 2004. ISBN 80-251-0457-5.

Internetové zdroje:

Základní škola J. Š. Baara. Školní řád [on-line]. České Budějovice: ZŠ J. Š. Baara, Posl. úpravy 7. 10. 2009 [cit. 2010-03-18]. Dostupné na WWW: <<http://www.zsbaara.cz./dokumenty/75-skolni-rad>>.

Přílohová část

Příloha č. 1: Stručný výtah školního řádu Základní školy J. Š. Baara

Příloha č. 2: Práce žáků na téma „učební typy“

Příloha č. 3: Učebnicový text

Příloha č. 4: Práce žáků na téma „povolání“ (didaktická hra)

